

Alman Seyyah Hans Dernschwam'ın Gözüyle XVI. Yüzyılda Ankara

Ferruh TORUK*

ÖZ

Kral 1. Ferdinand tarafından Kanuni ile İran seferi hakkında görüşmek, yıllık vergiyi ödemek ve müzakerelerde bulunmak üzere görevlendirilen Avusturya elçisi Busbeq'in ekibine, Osmanlı devletinin başkentini görme arzusu ile, 1553'te katılan, Alman kökenli Dernschwam, ekiple birlikte İstanbul'a geldiği esnada, Kanuni'nin Amasya'da olması nedeniyle (7 Nisan-2 Haziran 1555) Amasya'ya kadar gitmek zorunda kalmıştır.

Çalışmamızda, seyyahın hayatından ve seyahatnamesinden bahsedilmiş olmakla birlikte; Amasya'ya giderken 28-30 Mart 1555'te ziyaret ettiği Ankara hakkındaki gözlemlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dernschwam, Ankara, Amasya, İstanbul.

ABSTRACT

The Sixteenth Century Ankara by the German Traveler, Hans Dernschwam

Attending the team of Austrian Ambassador Busbecq, who was appointed by the King Ferdinand I to talk over the Iran war with Kanuni (Suleyman the Magnificent), to pay the annual tax and to hold a parley, German traveler Hans Dernschwam visited İstanbul with the desire to see the capital city of the Ottoman Empire in 1553. However, Dernschwam went to Amasya since Sultan Süleyman was there at that time (7 April - 2 June 1555). This study provides information about the life of the traveler and his travel book, and his views of Ankara, which he visited on 28-30 March 1555 on his way to Amasya.

Key Words: Dernschwam, Ankara, Amasya, İstanbul.

Giriş

Seyahatnameler, gerek klasik, gerek sosyal ve kültürel tarih, gerekse sanat tarihi çalışmalarının önemli kaynaklarıdır. Görsel malzeme (gravür, harita, fotoğraf vb) bakımından oldukça zengin olan se-

* Arş. Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalı, ISPARTA, e-posta: ferruhtoruk@yahoo.com

yahatnameler, kentlerin tarihi süreç içerisindeki fiziki, ekonomik ve sosyal değişimini yansıtan son derece önemli belgeler arasında yer almaktadır.

Genelde bağımsız sivil şahıslar olarak faaliyet gösteren seyyahlar, olayları, savaşları ve kahramanları tarihi süreç içerisinde aktaran klasik tarihçilerin ve günlük yazan vakanüvislerin ihmal ettikleri pek çok bilgiyi verme şansına sahip olmuşlardır. Onlar bir taraftan seyahat ettikleri kentlerin; insan unsuru ile ekonomik, dini, sosyal ve kültürel durumlarını da ortaya koymuşlar hatta kendi ülkeleri ile karşılaştırarak ta mukayeseli bilgiler vermişlerdir.

Seyahatnameler basit hatıralar olmaktan ziyade, sonra ki araştırmacılara kıymetli bilgiler aktaran, ilk el orijinal kaynaklar niteliğindedir. Bununla birlikte şahsi değerlendirme üzerine kurulu oldukları için bu tür kaynaklardaki bilgilerin mutlaka diğer kaynaklarla karşılaştırılması gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülke topraklarını, –genelde 19. yüzyıl- da– batılı pek çok seyyah ziyaret etmiş ve onlar, gördüklerini hatıra/günlük şeklinde yazıya dökmüşlerdir. Osmanlı ülkesi ve insanların dışardan nasıl görüldüğünü aksettirme imkanına sahip olan seyahatnameler, Osmanlı sosyal, kültürel, siyasi, dini iktisadi vb. tarih araştırmaları için vazgeçilmez eserler arasındadır.

Osmanlı kültürü bilhassa batılı seyyahların ilgisini her dönemde çekmiştir. Bu ilgi Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanat yılları başta olmak üzere 19. yüzyılda dahil uzun süre devam etmiştir.

16. yüzyılda Osmanlı ülkesini ziyaret eden batılı seyyahlar arasında Ghiselin Busbeq, Stephan Gerlach, Melchior Besold ve Hans Dernschwam akla ilk gelenlerdir.

16. yüzyılda Osmanlı ülkesinin bir kısmını gezip, görme şansına sahip olan Alman seyyahlardan biri de Macaristan'dan başlayarak Amasya'ya kadar giden Hans Dernschwam'dır.

Hans Dernschwam 1494 yılında Bohemya'nın¹ Alman sınırları içinde bulunduğu yıllarda Brux'de doğmuştur. Ailesinin oraya nereden ve nasıl göç ettiği bilinmemektedir.

Seyyahın çocukluk ve gençlik yıllarına ait bilgiler çok azdır. Maddi durumu iyi olan ailede, çocuk sayısı fazla olmakla beraber Dernschwam da dahil hepsinin iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır.

Dernschwam'ın, daha 13 yaşında iken öğrenmeye duyduğu sınırsız ilgi sebebiyle önce Viyana Üniversitesi'ne daha sonrada Leipzig Üniversitesi'ne devam ettiği ve 1510 yılında da Leipzig Üniversitesi'nin felsefe bölümünü tamamladığı bilinmektedir.

1 Bohemya, Orta Avrupa'da Çekoslavakya'nın batı kısımlarını oluşturan bölgedir. Bkz: "Bohemya", *Meydan Larousse*, II: 464, İstanbul 1987.

Dernschwam'ın üniversitede öğrenim yaptığı disiplinler kesin olarak bilinmemektedir. Felsefe tahsilinin yanı sıra Roma ve Yunan klasiklerine, tarih yazıcılarına ve coğrafyacılar da özel ilgi duyduğu söylenmektedir.

Dernschwam, bir süre sonra 1512-15 yılları arasında Macaristan kraliyet sarayında prenslere hocalık yapmak için görevlendirilen Hyromymus Balbus'un yardımcılığı görevinde bulunmuştur².

Balbus'un yardımcılığından ayrıldıktan sonra Dernschwam'ın nerede olduğu ve ne yaptığı tam olarak bilinmemekle birlikte 1520-30 yılları arasında Macaristan ve komşu memleketlere seyahatlerde bulunduğu ve bu seyahatlerinde tarihi - arkeolojik eserler topladığı ve Eski Roma kitabelerini kopyalayarak sakladığı bilinmektedir³.

Dernschwam'ın hayatındaki en verimli çalışmaları, maden firması patronu olan Anton Fugger'ın yanında 1517-1546 yılları arasında, onun desteği ve himayesi altında gerçekleştirdiği görülmektedir. O yıllar dünyaca tanınmış Fugger firmasının giriştiği muazzam işler sayesinde Dernshwam'ın, memleketler ve ulusları hakkında çok geniş tarihi bilgiler elde ettiği söylenebilir. Dernschwam'ın, bu maden firmasında çalışırken maddi güvencesini de ihmal etmediği ve küçümsenemeyecek bir servet elde ettiği de bir gerçektir.

Seyyahın, bir süre sonra Fugger firmasından ayrılmış olmasına rağmen Fugger ailesi ile özellikle Alton Fugger ile olan ilişkilerinin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Firma ile bağlantısının zayıflamaya başladığı tarih 1546 olarak bilinmekle birlikte 1549'da Viyana'ya yerleştiği sırada Alton Fugger'e, maden işletme işlerinde müşavirlik hizmetlerinde bulunduğu da Fugger firmasının kayıtlarından öğrenilmektedir. Bu tarihten sonra seyyahın nerelerde ikamet ettiği ve neler yaptığı ise tam olarak anlaşılmamaktadır.

1553'te yapmış olduğu Anadolu seyahatinin ardından 1555'te Viyana'ya döndüğü bilinen Dernschwam'ın bu yıldan sonra ne işlerle uğraştığı bilinmemekle birlikte; 1558 sonrası hayatı hakkında –az da olsa– Viyana Arşivi'nin maliye bölümünde bulunan belgelerde, bilgilere rastlanmaktadır. Bu belgelerden edinilen, fakat kesin olmayan bilgilere göre seyyahın Macaristan'ın dağlık bölgelerindeki şehirlerde ikâmet ettiği anlaşılmaktadır.

Hayatının son yıllarını bu şehirlerden Neusohl'de geçirmemiş olsa bile buraya çok yakın olan Kremnitz'de geçirmiş olması –Viyana Arşivi Maliye Bölümü'ndeki belgelere dayanılarak– kuvvetle muhtemeldir. Bu arada 68

2 Joh. Christ v Engel, *Geschichte des ungarischen Reiches und seiner nebenlaender* 1, 1797: 196.

3 Dernschwam'ın, eski eserlerle ilgili oluşturduğu koleksiyonu içeren eseri: *Inscriptiones Romanae e lapidibus in territoriis Hungariae et Transsyvaniae repertis a. 1520-30 collectae* adı altında Viyana'da Nationalbibliothek'te yer almaktadır.

yaşını geçtiği bilinen seyyahın, ne zaman öldüğü de kesin olarak belli değildir.

Bununla birlikte onun, 1568'te hayatta olmadığı resmi bir kayıttan anlaşılmaktadır. Zira, 1569'da İmparatorluk Hazine Dairesi'nden, Viyana Saray Kütüphanesi'ne daha önce gelen kitaplarının⁴ karşılığında 500 gulden paranın yeğeni Markus adına gönderildiği ifadesi yer almaktadır⁵.

Daha önceleri özellikle Avusturya-Macaristan merkezli olmak üzere seyahatlerde bulunan Dernschwam, 60'lı yaşlarında resmi bir heyetle birlikte Osmanlı ülkesini gezme fırsatı yakalamıştır.

22 Haziran 1553 tarihinde, Percs Piskoposu Anton Vrancie (Verantius) ile Macaristan'ın en nüfuzlu prenslerinden Başkomutan Franz Zay ve Avusturya hükümeti tarafından elçi olarak görevlendirilen Busbecq⁶, resmi bir heyetle; Kanuni ile İran Seferi hakkında görüşmek ve yıllık vergiyi ödemek üzere İstanbul'a gelecekerdi. Aynı ekibe üç atı ve arabacısıyla, kendi adına seyahat etmek üzere Dernschwam da iştirak etmiştir. Hans Dernschwam'ın da içinde bulunduğu heyet 25 Ağustos 1553'de İstanbul'a gelmiştir.

Heyetin, Kanuni'nin –o esnada– Nahcivan Seferi'nde olması nedeniyle bir yıla yakın bir süre İstanbul'da onun dönüşünü beklediği anlaşılmaktadır. Ancak Kanuni'nin İstanbul'a dönemeyip kışı Amasya'da geçirmeye karar vermesi üzerine, onunla görüşmek için heyetin Amasya'ya kadar gitmek zorunda kaldığını biliyoruz.

9 Mart 1555'te İstanbul'dan yola çıkan heyet ; Kartal, Gebze, İzmit, Kazıklı Köyü, İznik, Yenişehir, Akbıyık, Pazarcık, Bozöyük, Karaali, Eskişehir, Uyuz Köyü, Mihaliççık, Mesut Köyü, Polatlı, Muhat, Sunglie, Yalancıali, Kutlugül, Ankara, Sarıkurt, Hasanoglan, Alagöz, Çankırı, Bakırlı, Sivas, Çukur Köyü, Çorum, Mecitözü ve Bağlıca güzergâhını takip ederek, 7 Nisan'da Amasya'ya gelmiştir.

4 Dernschwam'ın kitaplığı 651 cilt içinde toplanmış olarak 200 civarında eser içermektedir. Bunların çoğu 16. yüzyıldan önce ve 16. yüzyılın ilk yarısında basılmış kıymetli eserlerdir. Ayrıca Yunan ve Roma klasiklerinin değerli eserleri ile teoloji kitapları ve unik el yazmaları da yer almaktadır. Bu kitapları 1554'te Pera'da (Beyoğlu) o dönem için büyük bir para sayılan 180 dükkâ vererek; Johannes Zonaras'ın aldığı bilinmektedir. H. Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Çev: Y. Önen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987: 12.

5 Dernschwam hakkında geniş bibliyografya için bk: S. Eyice, "Dernschwam" *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX, İstanbul 1994: 182-83.

6 Bu seyahatte Busbecq'in Anadolu hakkındaki gözlemleri için bk: Seymour Forster, *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Imperial Ambassador at Constantinople 1554-1562*, Oxford 1962; O.G. Busbecq, *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, (Çev: Aysel Kurutoğlu), İstanbul 1979; O. Yüksek, *Kanuni Devrinde Bir Sefirin Haturatı (Türk Mektupları)*, Ankara 1953; F. Toruk, "Seyahatnamelerde Amasya" *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, Isparta 2003: 173-75.

Yaklaşık 2 ay Amasya'da kalan heyetin⁷, herhangi bir siyasi başarı elde edmeden aynı güzergâh üzerinden 23 Haziranda İstanbul'a döndüğü; 3 Temmuzda da geri hareket ederek Silivri, Babaeski, Edirne, Filibe, Sofya, Niş, Belgrat ve Osijek'ten Budin'e, birkaç gün sonra da 11 Ağustos 1555'de Viyana'ya ulaştıkları bilinmektedir.

Dernschwam'ın, seyahatnamesinin ilk yazma nüshaları, önce Fuggerlerin arşivindeki metrukâtı arasında prenslik arşivcisi Dr. Friedrich Dobel (1819-1891) tarafından Babenhausen Kalesi'nde bulunmuştur. Yazmanın hangi yoldan bu kaleye getirildiği bilinmemektedir. Eserin Fuggerlerin elinde bulunması, seyahatın bu ailenin hizmetinde çalışan herhangi biri olmayıp, onlarla özel ilişkiler kurmuş biri olduğunu göstermektedir. Seyahatnamenin bu asli nüshasından kopya edilmiş birçok nüshasının daha mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan muhtemelen 16. yüzyılda kopya edilmiş nüsha Wolfenbüttel Landesbibliothek'de (Milli Kütüphane) bulunmaktadır. Aynı kütüphanede 17. yüzyılda 16. yüzyıldaki nüshadan kopya edilmiş bir nüsha daha vardır. Bunların dışında Bohemya Krallık Müzesi'ndeki koleksiyon arasında bir kopya daha yer almaktadır.

İlk defa Heinrick Kiepert, Wolfenbüttel ana nüshasına dayanarak, seyahatnameyi ayrıntılı olarak incelemiş ve seyahatnameden yararlanmıştır. H. Kiepert'in, Berlin'de 1963'te Prusya İlimler Akademisi'nin aylık bültenin 307-323. sayfalarında yer alan yazısında:

"G. Busbecq'in başkanı bulunduğu 1555 yılında Kuzey Anadolu'da yapılan elçilik heyeti seyahatinde izlenen yol: Dernschwam'ın günlüğüne dayanılarak H. Kiepert tarafından hazırlanmıştır" ifadesine yer verilmiştir.

Kiepert, yaklaşık 25 yıl sonra seyahatın anlattıklarını da göz önünde bulundurarak *Hans Dernschwams Orientalische Reise 1553-1555* başlığı altında eseri tekrar ve daha ayrıntılı biçimde ele almış ve bu konuda yazdığı bir dizi makaleyi *Globus Dergisi*'nin 52. cildinde, 1887'te yayınlamıştır.

Seyyahın Osmanlı ülkesine yaptığı bu gezi notları daha sonra; *Hans Dernschwam's Tagebuch, einer Reise nach Kostantinopel und Kleinasien* adıyla Franz Babinger tarafından yayınlanmıştır. Babinger'in 1923'te yayınladığı bu seyahatname notları *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü* adıyla Yaşar Önen tarafından 1992'te Türkçeye kazandırılmıştır.

Eser günlük tarzında kaleme alındığı için bazı günlerin anıları daha geniş ve daha ayrıntılı yazıldığı halde bazı günlerin izlenimlerinde daha kuru ve kısa ifadelere yer verilmiştir. Bunun içindir ki eserde anlatılan yerlerin bir iki

7 Heyette yer alan H. Dernschwam ve Busbecq'in Amasya hakkındaki gözlemleri için bkz: F. Toruk, *agm*:173-180.

kez tekrarı ile karşılaşılmaktadır. Seyyahın İstanbul'da geçirdiği rahat günlerinde yazdıkları ile yolculukta yorgun saatlerde veya çok dar zamanlarda yazdıkları arasında farklılıklar gözlenmektedir.

Seyahat notları arasında yer alan Latince ve Yunanca kitabelerin kopyalarının seyyahın kendi elinden çıktığı yazım üslubundan da açıkça belli olmaktadır.

Öte yandan seyyahın, özellikle ekonomi ve kültür tarihi ile ilgili başta paralar ve ağırlık ölçüleri olmak üzere her türlü ölçü, çeşitli gıda maddelerinin fiyatları vs. hakkında verdiği bilgilerin de çok değerli olduğunu burada belirtmek gerekir. Seyyahın bunlar hakkında ne kadar doğru ve güvenilir bilgiler verdiği de; iyice emin olmadığı sayı ve ölçü gösteren rakamların yerlerini boş bırakmış olmasından açıkça belli olmaktadır.

Dernschwam'ın, diplomat veya tarihçi olmadığı halde yeni yerler tanımayı kendisine hedef edinmiş bir kişi olduğunu göz önünde bulundurursak; başarısı inkâr edilemez.

O dolaştığı ülkelerde gördüklerini ve duyduklarını aktarmakla ve maddi kültür verileri hakkında bilgi vermekle yetinmemiş; yukarda da belirttiğimiz üzere pek çok kitabeyi şekil, yazı ve rakamsal olarak not etmekle de kalmamış; çeşitli sanat, tarım ve ticaret faaliyetleri için kullanılan araç ve gereçleri çizimlerle göstermiştir. Ayrıca tarihi mekânların krokilerini de çizerek belgeleme alanında başarılı çalışmalar yapmıştır.

Seyyahın günlüğünü diğer seyahatnamelerden ayıran en belirgin özelliğın, gördüğünü belgeleme gayreti olduğunu da unutmamalıdır.

Seyyahın, seyahat esnasında en geniş ve en detaylı şekilde, önemsiz sayabileceğimiz küçük şeyleri dahi dikkate alarak aktarması seyahatnamesini daha da değerli kılmaktadır.

Dernschwam, Osmanlı toprakları hakkında topografik bilgiler de vermekten kaçınmamıştır. Dağ ve tepelerin tahmini yüksekliklerini, varılan dere, nehir ve köprülerin uzunluk ve genişliklerini hatta sivil ve dini yapıların boyutlarını da rakamlarla ifadelendirmiştir.

Aynı zamanda ticaretle de uğraşmış olan seyyahın, gıdaların fiyatlarını, kullanılan paralar ve bunların piyasa değerlerini aktarmada çok titiz davranıldığı bilinmekle birlikte; Osmanlı kentlerinde insanların yaşayış tarzlarını, giyim-kuşam şekillerini, din anlayışlarını, örf ve adetlerini, evlenme merasimlerini hatta Amasya'da huzuruna çıktıkları sultanın kabul merasimini de⁸

8 Kanuni'nin heyeti Amasya'da kabul esnasındaki, merasim seremonisi hakkında bk: F. Toruk, "Amasya Kentinin Fiziksel Oluşum Sürecin İçerisinde Saray Olgusu", *Vakıflar Dergisi* 29, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005: 439-41.

ayrıntılı şekilde irdelediği görülmektedir. Seyyahın bu unsurları irdelerken şahsi görüşlerini de beğendiği veya beğenmediği davranış, gelenek ve inanışlar hakkında, kimi yerde pervasızca dile getirdiği anlaşılmaktadır.

Genelde Türklerin inanışlarına karşı olumsuz görüşler sergilemesinin onun farklı dine ve kültüre bağlı, hatta ülkesinin Osmanlı tehdidi altında olması ile de inilti olduğu düşünülmelidir.

Dernschwam, seyahatnamesinde Macaristan'dan Amasya'ya kadar uzanan geniş coğrafyada 16. yüzyıl içerisinde Osmanlı topraklarında gördüklerini bütün ayrıntılarıyla –kimi zaman kişisel görüşlerini de vererek– günlüğüne işlemekle; Kanuni devri Osmanlısının; sosyal, ekonomik, kültürel hayatı hakkında günümüzde de değerlendirilebilecek önemli bilgiler aktarmıştır.

Onun Protestan olmasının da yer yer –yukarıda belirttiğimiz üzere– kendisini, objektif olmanın ötesinde sübjektif ve önyargılı kanaatlere sürüklediği gözlenmektedir.

Bunların ötesinde seyahatnamenin Osmanlı ülkesi hakkında verdiği bilgilerin, Kanuni devrinin sosyal, ekonomik, askeri, idari, dini ve kültürel alanlarında araştırma yapacaklar için vazgeçilmez bir kaynak teşkil ettiği de unutulmamalıdır⁹.

Hans Dernschwam'ın, seyahat notlarındaki Ankara ile ilgili bilgileri aktarmadan önce heyetin Ankara'ya gelirken uğradığı Polatlı, Muhat, Sunglie ve Yalancıali¹⁰ güzergâhından sonraki son durak olan Kutilin (Kutlugün) hakkında gözlemlerine yer vermek gerekmektedir.

Seyyah heyetle birlikte 27 Mart 1555'te sabah saat 7 sıralarında Yalancıali Köyü'nden Kutlugül (Kutilin)'e doğru hareket ettiklerini ve bu yerleşimin Yalancıali Köyü'ne 2 mil mesafede olduğunu ifade etmekte ve buraya saat 12'de ulaştıklarını bildirmektedir.

Bu iki yerleşim arasında tepeler, vadiler ve tarlalar gördüklerini ve Kutlugül'e giriş yolunun solunda bir mezarlık, sağında ise oldukça büyük bir çeşme ve bu çeşmenin sağında ve solunda da değirmenlerin bulunduğunu belirtmekle kalmamış, yerleşimin ağaçsız olduğu hatta şarap üretimi için gerekli üzüm bağlarının da yer almadığını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra yumurta, tavuk ve ekşimiş yoğurdun bol olduğuna değinerek, evlerin tepenin içine gömülü ve toprak damlı olduğundan da kısaca bahsetmiştir.

9 Muhat, Sunglie ve Yalancıali, 937H/1530M tarihli 438 numara ile kayıtlı *Muhasebe-i Vlayeti Anadolu Defteri*'nde Ankara'ya ayrılmış yer adları bölümünde ve yine aynı deftere konan, 1530 tarihli Ankara haritasında da yer almamaktadır. Kutlugül ise Kutugin adı altında bahsi geçen defterin yer adları listesinde Ankara kazasına bağlı karye (köy) olarak verilmiştir.

10 Seyyahın, Muhat, Sunglie ve Yalancıali yerleşimleri hakkındaki gözlemleri için bk: Y. Önen, *age*: 243-248.

Kutlugül kadınlarının sof denen tiftikleri ücret karşılığında eğirdiklerini, eğrilen bu yünlerin Ankara'dan gelen sof tüccarları tarafından alınarak dağıtıldığını da bildirmektedir.

Ayrıca bu köyde iki gün kaldıklarını ve bu iki gün içerisinde tandırda pişirilen ekmekten yediklerini de ifade etmektedir¹¹.

Seyyah 28 Martta Kutlugül'den Ankara'ya doğru yola çıktıktan kısa süre sonra bir tarlada konakladıklarını 29 Martta da aynı yerde kalıp dinlendiklerini, 30 Mart sabah saat 7'de de buradan ayrılarak Ankara'ya yaklaştıklarında sol tarafta küçük bir değirmen ile yolun kenarında bir mezarlığın görüldüğünü de ifade etmektedir.

Takip edilen yolun inişli-çıkışlı olduğunu sağ ve sol kol üzerinde bulunan vadilerin buğday ekilmiş tarlalar şekline geldiğini de belirtmektedir.

Ankara'da Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Türkler'in bir arada yaşadığına değinen seyyah, kentte çok miktarda sof dokunduğunu ve bu nedenle dokumacı sayısının da gayet fazla olduğunu söylemektedir.

Dernschwam sofun nasıl elde edildiğini, kaynatıldığını (kaynatılan kazanın da krokisini çizerek) (Çizim 1), boyandığını ve nasıl eğrildiğini uzun uzun anlattıktan sonra sof satışını, Schwaben'deki Mısır kutnusu ile keten satışına benzetmekte ve sof satışının bedestende gerçekleştirildiğini fakat o gün cuma namazı olmasından dolayı bedestene¹² giremediklerini de ifade etmektedir.

28 Mart öğleye doğru şehre ulaştıklarında Ankara halkının şehrin dışında 2000 veya 2500 kişi olacak şekilde kendilerini karşıladıklarını hatta paşanın da 150 kişi ile karşılamaya geldiğini bildirmektedir.

29 Mart günü Ankara hakkındaki ilk izlenimlerinde seyyah:

" ... Şehri gezdik. Bir tepenin üzerinde hisar vardı. Oraya kadar çıktık. Oradan şehrin her tarafını seyrettik. Ankara şehri ve kalesi vaktiyle çok güzelmiş, mükemmel bir yerde kurulmuş. Böyle yerleri insan her zaman arzu eder. Hisarın etrafı büyük kare şeklinde veya diğer taşlarla ve tuğlalarla örülmüş bir surla çevrilidir. Surda birbirinden 45 adım veya daha az mesafede üçgen şeklinde yarım kuleler bulunmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğim kalenin önünde mazgalları bulunan bir burcudadır. Yüksekliği iki adam boyu gelir. İçeriye açılan iki kapı gördüm. Yukarı çıktığımda Ermeni kilisesini gördüm. Bu kilise kerpiçten yapılmış küçük bir yapı. Kilisenin iç uzunluğu ve genişliği dörder adım ancak gelir. 3

11 Y. Önen, *age*: 249-50.

12 H. Dernschwam'ın bahsetmiş olduğu bedesten, Hisar'ın dış duvarının güney doğu kıyısında, bugün Atpazarı denilen semtte yer almaktadır. Bedesten, Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamı Mahmut Paşa tarafından 1464-71 yıllarında yaptırılmıştır. Seyyahın bahsetmiş olduğu bu bedesten bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak kullanılmaktadır. R. Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998: 25-26.

kemeri var.. kilise pencerelerinden birinin içine beyaz bir mermer yerleştirilmiştir. Bu mermer üzerinde yaklaşık 1.5 karış boyunda bir haç motifi bulunmaktadır” ifadesine yer vermekte ve hemen akabinde Ankara kalesi ve kale içindeki Ermeni kilisesinden kısaca bahsetmekle kalmamış, bunların krokilerini de notları arasına işlemiştir (Çizim 2, 3).

Dernschwam, kalenin içindeki sivil yapıları gezemediğini fakat kale içinin bir şehir olduğunu ve kale içindeki evlerin kerpiçten yapıldığını, çatılarının ise toprak düz dam şeklinde inşa edildiğini belirtmektedir.

Kalenin dışında ve kaleyi saran tepenin dört tarafında vaktiyle evlerin bulunduğunu (Bk: Çizim 2) fakat şimdi yerlerinin mezarlık olduğunu ifade etmekte ve ardından Müslümanların, mezarlarını ne şekilde inşa ettiklerine de kısaca değinmektedir.

Seyyah, Ankara şehrinin dağın etrafından itibaren düzlüğe doğru alabildiğine geliştiğini, ancak evlerin fırınlanmamış kerpiçten inşa edildiğini, etrafının duvarlarla çevrili olmadığını ve plansız yapıldığını, sokakların ise dar ve küçük hatta döşenmemiş şekilde olduğunu da anlatmaya çalışmakta hatta bu yapılarında çok ilkel olduğunu söylemekten geri kalmadığı gibi birçoğunun at ve develerin, ahır olduğunu da dile getirmektedir.

Dernschwam, şehirde büyük, yuvarlak ve güzel mermer sütunlar gördüğünü fakat hiçbirinde yazıya rastlamadığını ve sütunların kırılarak evlerde inşaat malzemesi olarak kullanıldığını da yer vermiştir.

Seyyah daha sonra tekrar kale ile ilgili görüşlerine devam etmekte ve şöyle bir tasvir yapmaktadır:

“... üzerinde kalesiyle uzun ve yüksek surları bulunan dağın tam karşısında aynı şekilde yüksek bir dağ daha var. Bu dağın üstünde de sur ve kale kalıntıları görülüyor. Burası da vaktiyle bir hisar imiş, ve bu kalenin ve aşağıda akan derenin korunması için etrafı tahkim edilmiş, Birinin üzerinde kale, diğesinde sur kalıntıları bulunan bu iki dağın arasından oldukça büyük bir dere akmaktadır. Bu derenin üzerinde ve her iki dağın eteğinde birinden diğesine geçebilmek için iri taşlardan yüksekçe çok sağlam yapılmış bir geçit vardır. Bu geçidin üzerinde üç kule vardır Bunun üstünde sağda ve solda iki kule daha vardır. Bu kuleler çalışmıyor. Kulelerin üstünde geniş bir su kanalı görülmektedir. İhtiyaç duyduklarında bu kuleleri kapatıyorlar.”¹³

Dernschwam, Kalenin altından akan ve bugünde aynı isimle anılan Bent Deresi'nden bahsetmekte ve bu derenin üzerinde birkaç köprü olduğunu da ifade etmektedir. Hatta sof dokuyucularının, dokudukları sofları bu derenin suyunda yıkadıklarını da belirtmektedir.

13 Y.Önen, *age*, 254-55.

Seyyah, aşağı kent olarak isimlendirdiği bugünkü Ulus civarını gezerken; Türklerin Belkis dedikleri Julianus sütununu¹⁴ da gördüğünü (Bugünkü Valilik binası önünde) belirtmekle kalmamış bunun bir krokisini de çizmiştir (Çizim 4).

Dernschwam, kaleden inerken düz bir alanda gördüğü eski bir roma yapısı hakkında:

“... Bu yapıya büyük bir tiyatro yahut da bir saraymış herhalde. Çok sağlam yapılmış, nefis bir tezyinatı var. Türkler bu binayı harap etmemişler. Yalnız çatı yok. Çatıyı muhafaza edememişler. Şimdi bu yapının içine duvar diplerinden itibaren her iki tarafına hocalar için 10 tane oda yapılmış. Bu odaları kerpiçle örüp üzerini toprakla kapatmışlar. Kapılarının yüksekliği ise 1/2 Viyana arşını bile yok. Türkler bu odalarda kalıyorlar Binanın güney tarafında üç tane yüksek pencere ve taş parmaklıklar var. Sarayın büyük kapısı ve geniş koridoru 12 ayak genişliğinde ve 2 mızrak boyu yüksekliğindedir. Güzel beyaz mermerlerden yapılmış, üzerlerinde zarif oymalar var. Kapıya gelmeden önce her iki tarafta da büyük taşlardan yapılmış saray kadar yüksek duvarlar arasından geçilmekte. Bu duvarlara antik yazılar yazılmış. Bunlar okunuyor.”¹⁵ ifadelerine yer vermiştir.¹⁶

Seyyah, Saray olarak ifade ettiği Augustus Tapınağı'na (Çizim 5) bitişik olarak inşa edilen caminin de (Hacı Bayram Camii) tapınaktan alınan taşlarla yapıldığını dile getirmektedir.

Dernschwam, Bent Deresi dışında Ankara'nın içinden akan ve Aydos Dağı¹⁷ndan çıkarak gelen suya halk tarafından Çubuk Suyu dendiğini, bu iki suyun birleşerek Sakarya Nehri'ne karıştığını da belirtmektedir.

Ankara'nın manzarasından yer yer söz ederken; civarında ağaç olmadığından, bağ yetiştirilmediğinden (üzüm bağı) bu nedenle halkın şarabı Rumlardan aldıklarından da kısaca bahsetmekle kalmamış, kent insanının yediği yuvarlak, lezzeti iyi, üzerine beyaz haşhaş tohumunun da ekildiğini ifade ettiği simit hakkında da bilgi vermektedir.

30 Martta şehrin aşağı kısmında açık bir düzlükte kaldıklarını ve aynı gün Ankara'dan Amasya'ya gitmek için yola çıktıklarında kentin aşağı tarafı ola-

14 Türkler arasında Saba Melikesi Belkis'tan kaldığına inanılan bu sütun Roma Kralı Julianus anısına dikilmiştir.

15 Y. Önen, *age*, 256.

16 Seyyahın saray olarak algıladığı yapı Augustus Tapınağı'dır. Tapınak II. Bayezid döneminde Ak Medrese adıyla kullanılmıştır. C. Baltacı, *15-16 Yüzyıl Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976: 74; Kamil Şahin, "Ankaralı Şeyh İzzettin Vakıfları ve Ak Medrese (Oğüst Mabedi)," *Vakıflar Dergisi* 29, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005: 45-70; Gönül Öney, *Ankara Türk Devri Yapıları*, A.Ü.D.T.C.F Yayınları, Ankara 1971: 352.

17 Aydos Dağı, Çankırı Şabanözü ilçesi Gümerdin Köyü'nün batısından ve Çubuk ilçesinin kuzey doğusundan yükselen bir dağdır. Bu dağ bugünde aynı isimle anılmaktadır.

rak tarif ettiği –bugün kü Dış Kapı civarı olmalı– alanda bir Rum kilisesi daha gördüğünü ve bu kilisenin de çok harap olduğuna değindikten sonra, aynı gün saat 12 surlarında Ankara'nın kuzey yönünde yer alan ve Anakara'dan 2 mil uzaklıktaki Balıkhisar Köyü'ne ulaştıklarını yazmaktadır.

Dernschwam, İstanbul'dan Amasya'ya yaptığı gezisinde, Amasya güzergâhında bulunan Ankara'ya da uğramış ve Ankara'nın başta coğrafi konumu, bitki örtüsü, yetiştirilen ürünleri, toprak yapısı ve mimari özellikleri hakkında kimi zaman teferruatlara varan bilgiler vermiştir. Ayrıca notlarından, şehirdeki sosyal yaşam, yerleşim mekânları ve biçimleri, başta tarım ve hayvancılık olmak üzere halkın geçim kaynakları ile yerli halkın ve gayr-ı müslimlerin dini yaşamları hakkında da bilgilere ulaşılmaktadır.

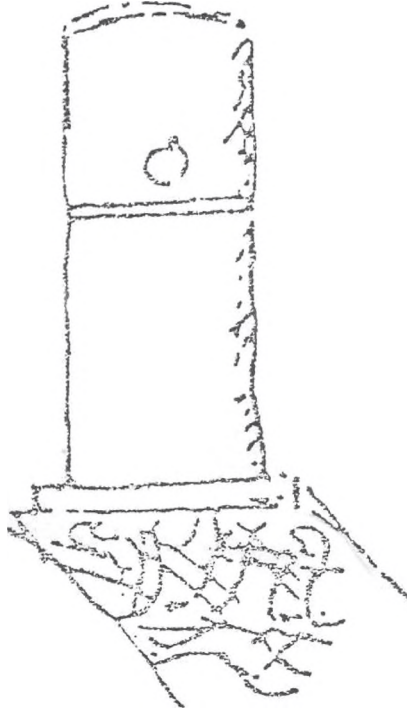
Derschwam seyahatnamesinde 16. yüzyılda önemli bir yerleşim yeri olduğu kaza statüsünden de açıkça anlaşılan Ankara'yı, –3 kış günü kalmış olmasına rağmen– çeşitli yönleriyle tanıtmakla kalmamış o dönem Anakara'sını günümüzde nasıl yorumlamamız gerektiğini de göstermektedir.

Hans Dernschwam'ın Ankara'da Bahsettiği Yer ve Yapı İsimleri

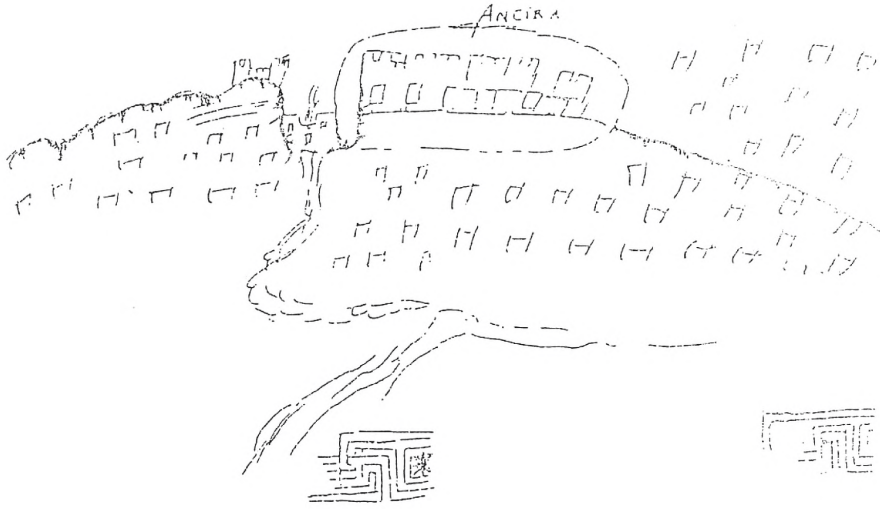
<i>Yer Adı</i>	<i>Yapı Adı</i>
Kale İçi Mahallesi	Bedesten (Mahmut Paşa Bedesteni)
Kale İçi Mahallesi	Kale ve Surları
Kale İçi Mahallesi	Ermeni Kilisesi
Kale İçi Mahallesi	Müslüman Mezarlığı
Kale İçi Mahallesi	Camii (Alaeddin Camii)
Bentderesi	Taş Geçit (Derbent)
Bentderesi	Su Kuleleri (3 Adet)
Bentderesi	Köprü (2 Adet)
Aşağı Kent (Ulus ve Civarı)	Julianus Sütunu
Aşağı Kent	Müslüman Mezarlığı
Aşağı Kent	Augustus Tapınağı (II.Bayezid döneminde Ak Medrese adıyla kullanılmıştır)
Aşağı Kent	Hacı Bayram Camii
Aşağı Kent	Ak Köprü (Çubuk Suyu üzerinde, Varlık Mahallesi'nde)
Aşağı Kent	Rum Kilisesi
Aydos Dağı	
Çubuk Suyu	
Kale İçi Mahallesi	Evler ve Ahırlar

Kaynaklar

- Baltacı, C., *15-16 Yüzyıl Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.
- Busbecq, O.G., *Türkiye'yi Böyle Gördüm*, (Çev: Aysel Kurutoğlu), İstanbul 1979.
- Dernschwam, H., *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (Çev: Y. Önen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Eyice, S., "Dernschwam" *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX, İstanbul 1994.
- Forster, Seymour, *The Turkish Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Imperial Ambassador at Constantionople 1554-1562*, Oxford 1962.
- Joh. Christ v Engel, *Geschichte des ungarischen Reiches und seiner nebenlaender* 1, 1797.
- Öney, Gönül, *Ankara Türk Devri Yapıları*, A.Ü.D.T.C.F Yayınları, Ankara 1971.
- Özdemir, R., *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Şahin, Kamil, "Ankaralı Şeyh İzzettin Vakıfları ve Ak Medrese (Ogüst Mabedi)," *Vakıflar Dergisi* 29, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005.
- Toruk, F., "Seyahatnamelerde Amasya" *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, Isparta 2003.
- Toruk, F., "Amasya Kentinin Fiziksel Oluşum Sürecin İçerisinde Saray Olgusu", *Vakıflar Dergisi* 29, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2005.
- Yüksek ,O., *Kanuni Devrinde Bir Sefirin Hatıratı (Türk Mektupları)*, Ankara 1953.

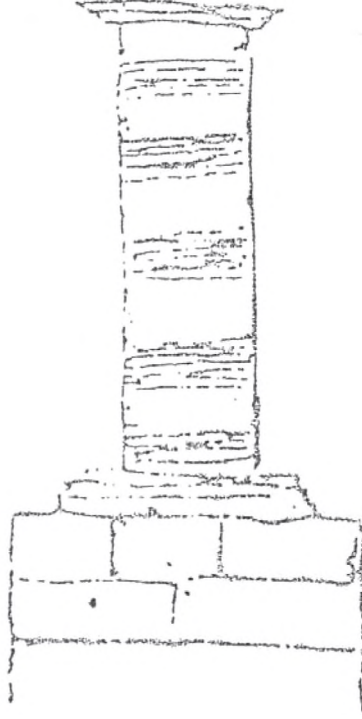
Çizim 1. Sof Kaynatılan Kazan

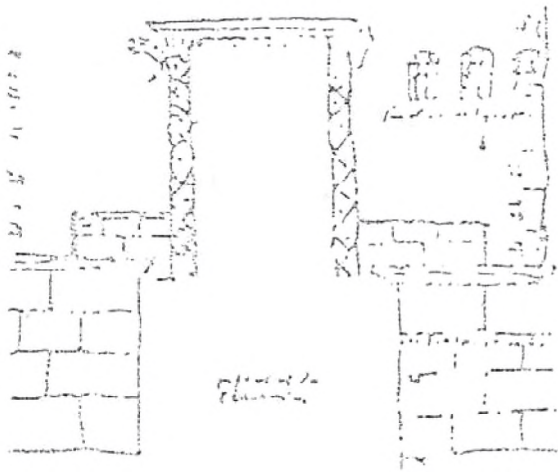
Çizim 2. Ankara Kalesi

Çizim 3. Ermeni Kilisesine Ait Pencereler

Çizim 4. Julıyanus Sütunu

Çizim 5. Augustus Tapınağı